

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ДАВИДОВА ІРИНА ОЛЕГІВНА

ВПЛИВ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ НА ЗАЙНЯТІСТЬ
ЗА УМОВ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.01.01 - політична економія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків - 1996

330.1

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760765 (V)

Дисертацією є рукопис

Дисертація виконана у Харківському державному університеті

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Кім Матвій Миколайович

Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Шевченко Л.С.

кандидат економічних наук, доцент
Шиловцева Н.В.

Провідна організація - Донецькій державний технічний
університет

Захист відбудеться "24" січня 1997 року о 17 го-
дині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 02.02.11 у
Харківському державному університеті за адресою: 310077, Хар-
ків-77, майдан Свободи, 4. ауд. V-67.

З дисертацією можна ознайомитись у центральній науковій
бібліотеці ХДУ, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий "19" грудня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

В. М. Соболев

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1.1. Актуальність проблеми. Трансформація економіки, що відбувається в Україні, розвиток ринкових структур напрямки залежить від змін відносин власності, роздержавлення, приватизації. Роздержавлення і приватизація, хоча і є інституціональними процесами, змінюють характер функціонування всієї економічної системи, що означає її переорієнтацію на ринкові принципи. Функціонально важливою складовою частиною цієї системи є зайнятість населення.

Актуальність дослідження проблематики зайнятості пов'язана з появою у період реформ відкритого і реєстрованого безробіття (за офіційними даними, на рівні 0.9% за 9 місяців 1996 р.) і наявністю ще більшого прихованого безробіття, загальною неефективністю економіки, однією з головних причин якої є інерційність системи зайнятості, незважаючи на перетворення, що проводяться. Разом з тим саме зайнятість може стати одним з факторів піднесення економіки, тому що вона напрямки зв'язана з рівнем доходів, рівнем і якістю життя населення. В цих умовах необхідним є науковий аналіз тих важелів, які б дозволяли впливати на ефективність зайнятості, а через неї - на ефективність економіки в цілому. Ідея "оздоровлення" зайнятості повинна бути закладена до загальної концепції економічних реформ, роздержавлення і приватизації.

Вплив процесів роздержавлення на зайнятість у щоденному розумінні звичайно пов'язується з пониженням попиту на працю, що знаходить своє відображення у безробітті. Разом з тим, розуміння складності і неоднозначності процесів роздержавлення і приватизації, їх впливу на економічну систему потребує більш поглибленого і розгорнутого аналізу соціально-економічних процесів у сфері зайнятості населення, які відбуваються за умов роздержавлення.

Розглядання цих питань має важливе значення як у теоретичному плані: з'ясування соціально-економічної суті взаємозв'язку між сферою зайнятості і процесом роздержавлення економіки, що відбувається, так і з практичної сторони: обґрунтування рекомендацій щодо виходу з критичної ситуації, пов'язаною з зайнятістю населення.

1.2. Ступінь наукового розроблення проблеми. Проблема

зайнятості є традиційною для економічної думки. Аналіз її економічної природи, місця та ролі у ринковій економіці містять роботи А.Сміта, Т.Мальтуса, К.Маркса, Л.Вальраса, А.Пігу, Дж.Кейнса, Ф.Хайєка, Д.Хікса, М.Фрідмена. Проблематика зайнятості, що досліджувалась, визначила основні теоретичні напрямки аналізу зайнятості за умов ринкової економіки.

Наукова розробка даної проблеми у вітчизняній економічній науці, роботах вчених країн СНД має чималу історію та багатоаспектність. Серед проблем, що досліджувались, слід виділити в першу чергу аналіз взаємозв'язку трудових відносин і ринку (Д.П.Богіня, С.А.Дятлов, Б.С.Лісовик, М.М.Кім), зайнятості, ринку праці, безробіття (В.С.Васильченко, І.Є.Заславський, В.Г.Костаків, А.Е.Котляр, С.А.Кузьмін, А.А.Нікіфорова, Л.С.Шевченко), макроструктури зайнятості (Г.П.Сергеева, Л.С.Чіжова), регіональних аспектів організації і регулювання зайнятості (О.С.Іванілов, В.В.Онікієнко, М.В.Шаленко). Проблема зайнятості одержала широке і багатопланове висвітлення у роботах вказаних та багатьох інших авторів.

Однак багато актуальних проблем, що пов'язані з вивченням зайнятості за умов економічних реформ, роздержавлення і приватизації, потребують нових досліджень, у тому числі у галузі інституціональних аспектів формування зайнятості населення, її залежності від поведінки і рішень суб'єктів ринкових відносин, які приймаються у конкретній економічній ситуації. Вказаний підхід дозволяє якнайглибше з'ясувати сучасну проблематику зайнятості, скоректувати політику роздержавлення і приватизації з урахуванням їх впливу на зайнятість. Виконання такого наукового завдання не повинно обмежувати дослідження лише загальнотеоретичним підходом, який, безумовно, є головним, а виходити на реальні проблеми зайнятості у перехідній економіці.

Актуальність і новизна соціально-економічної проблеми, що розглядається, визначили вибір теми дослідження, його мету і завдання.

1.3. Мета роботи і завдання дослідження. Актуальність соціально-економічних проблем зайнятості, їх теоретичне та практичне значення за умов перехідної економіки, з однієї сторони, і потреба їх теоретичної розробки у зв'язку з роздержавленням і приватизацією, з другої, визначили вибір теми дисертації,

зумовили її мету, завдання.

Метою роботи є дослідження сутності та структури зайнятості, тенденцій кількісних і якісних змін в ній за умов роздержавлення і приватизації.

Для досягнення мети треба було вирішити ряд завдань:

- з'ясувати поняття і розкрити складові зайнятості, основні форми її виявлення;
- вивчити взаємозв'язок зайнятості з системою відносин власності, процесами роздержавлення і приватизації;
- виявити на основі реального стану зайнятості у країні тенденції і фактори сучасних змін зайнятості на макро- і мікрорівні;
- обґрунтувати шляхи і способи удосконалення механізму регулювання зайнятості з урахуванням роздержавлення і приватизації.

1.4. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є формування зайнятості за умов становлення і розвитку ринкових відносин, об'єктом дисертаційного дослідження виступає сфера зайнятості населення, її структурні і функціональні взаємозв'язки і взаємозалежності.

1.5. Теоретична та практична база дослідження. Теоретичну базу дослідження склали праці вітчизняних та іноземних вчених, які разом відображають еволюцію економічної думки з питань зайнятості і безробіття, теорії власності у зв'язку з аналізом роздержавлення і приватизації, а емпіричну основу - матеріали Міністерства статистики і Міністерства праці України, дані Харківського обласного центру зайнятості населення.

Методологічною основою дослідження є теоретичний аналіз взаємозв'язку між власністю і зайнятістю як фундаментальними соціально-економічними категоріями, що опирається на різні теоретичні концепції у даній галузі, і перед усім - економічну теорію прав власності.

Для досягнення достовірності та обґрунтованості висновків і наукових рекомендацій використовувались загальнонаукові методи дослідження: системний аналіз, історичного і логічного, загального і особливого, аналіз і синтез категорій і явищ.

1.6. Наукова новизна дослідження. На захист виносяться такі положення:

- обґрунтовано методологічний підхід дослідження зайня-

тості, за яким економічна свобода індивіда є основою формування оптимальної моделі ринкової зайнятості за умов роздержавлення економіки;

- розкрито теоретичну сутність взаємозв'язку між процесом трансформації власності і змінами у сфері зайнятості - реформування відносин власності буде сприяти створенню ринкової системи зайнятості населення у тій мірі, в якій досягається більша економічна свобода людини;

- охарактеризовано риси ринкової моделі зайнятості як системи, що забезпечує рівноважність і ефективність ринкової економіки; дано багатоаспектний аналіз зайнятості з позиції теорії економічного розвитку (політекономії), теорії порівняльної економіки, теорії функціональної економіки і теорії перехідної економіки;

- зроблено висновок щодо зростаючого впливу на зайнятість у перехідній економічній системі інституціональних факторів розвитку;

- визначено вплив приватизації на зайнятість у двох аспектах: структурному та інституціональному; виявлені наслідки політики роздержавлення і приватизації на макро- і мікрорівні;

- зроблено висновок, що поведінка суб'єктів ринку праці є важливим фактором формування зайнятості, охарактеризовані стратегії цієї поведінки під впливом роздержавлення і приватизації: поведінка пасивного пристосування, активні форми протесту, адаптація до нових економічних умов;

- обґрунтовано принципи організації управління зайнятстю на рівні країни і регіона за умов роздержавлення, приватизації.

1.7. Теоретичне значення. Основні положення і висновки дисертаційної роботи дають можливість поширити розуміння сутності зайнятості перехідно-економічної системи у її зв'язку з системою власності, уточнити зміни відносин і характеру зайнятості у період роздержавлення і приватизації з точки зору макро- і мікроекономічних факторів розвитку.

1.8. Практична цінність. Розроблені теоретико-методологічні основи аналізу зайнятості за умов роздержавлення можуть бути використані у навчальному процесі нормативних курсів економічної теорії, спецкурсів, що вивчають працю і зайнятість. Матеріали і рекомендації дослідження також корисні при прий-

нятті конкретних рішень службами зайнятості населення.

1.9. Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження апробовано на кафедрі економічної теорії і методів управління економічного факультету Харківського державного університету, а також на міжнародній науковій конференції "Перехідна економіка: закономірності, моделі, перспективи" (Москва, 1995), науковій конференції ХДУ (Харків, 1996).

Результати дослідження викладено у п'яти опублікованих роботах загальним обсягом 1 д.а.

1.10. Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох глав, висновку, списку використаної літератури. Роботу викладено на 168 сторінках машинописного тексту. Список літератури містить 95 джерел.

Дисертація має таку структуру:

Вступ.

Глава 1. Питання теорії і методологія дослідження зайнятості населення.

1.1. Взаємозв'язок відносин власності і зайнятості.

1.2. Відносини зайнятості і безробіття як економічна об'єктивність системи ринкового типу.

1.3. Особливості зайнятості і безробіття в економіці перехідного типу.

Глава 2. Зайнятість і безробіття за умов роздержавлення економіки.

2.1. Роздержавлення і приватизація як макроекономічні фактори впливу на зайнятість.

2.2. Вплив роздержавлення і приватизації на поведінку суб'єктів ринку праці.

2.3. Формування політики зайнятості за умов роздержавлення і приватизації.

Висновок.

Список літератури.

2. СТИСЛИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

2.1. Аналіз взаємозв'язку власності і зайнятості

Дослідження проблеми впливу роздержавлення і приватизації на зайнятість пов'язано із розгляданням взаємозв'язку між власністю і зайнятістю як фундаментальними соціально-економіч-

ними категоріями.

Вихідним положенням наукового розуміння проблеми зайнятості за умов ринкових відносин для нас є з'ясування того, що економічною основою ринкової системи є приватна власність (у сукупності всіх похідних від неї форм). Проаналізувавши визначення категорій зайнятості і власності у вітчизняній та іноземній літературі, ми прийшли до висновку, що зайнятість - скоріше функціональна характеристика, яка визначається формою власності не безпосередньо, а лише у кінцевому стані. Взаємозв'язок між категоріями "зайнятість" і "власність" виявляється уплітеним до канви цілісної економічної реальності, всієї сфери трудових відносин.

Складність і неоднозначність взаємозв'язку між власністю і зайнятістю мимоволі приводить до питання: а можна отримати у результаті трансформації власності за запропонованими державними моделями роздержавлення і приватизації таку систему зайнятості, яка б відповідала потребам ринку?

Запропонований нами методологічний підхід до дослідження зайнятості полягає у тому, що економічна свобода індивіда є основою формування ринкової моделі зайнятості населення. Її оптимізація визначається повнотою виявлення економічної свободи людини. Вплив первинних економічних відносин (відносин власності на зайнятість) полягає у ступені економічної свободи, яка забезпечується існуючою системою власності і інституціональним середовищем.

В основі такого підходу до оцінки ролі відносин власності полягає сформульована у рамках інституціонального напрямку "економічна теорія прав власності" (серед її основоположників - Р.Коуз, А.Алчіан, Д.Норт, Р.Порхер та ін.), яка розглядає вплив різних "пучків" прав власності на розвиток господарської системи.

Згідно з цією теорією, умовою успішного функціонування економічної системи є створення такого інституціонального середовища, у якому визначені економічні права власників були б неспроможні впливати на господарську систему.

Для досягнення якісно іншого у порівнянні з минулим стану економічної системи нам необхідно формування концепції роздержавлення і приватизації як факторів переходу до принципово нового інституціонального середовища, яке забезпечує реалізацію

економічних прав власників і в той же час незалежність господарської системи від вольових факторів. Формування системи власності повинно сполучатися із забезпеченням економічної, політичної, соціальної свободи індивідів, свободи вибору способу життя за умов цивільного суспільства. Реформа власності повинна орієнтуватись на досягнення більшої економічної свободи і на цієї основі розкривати переваги ринкової моделі зайнятості.

2.2. Характеристика основних рис ринкової моделі зайнятості

Власність є необхідною, а не достатньою передумовою певної якості зайнятості. Власність знаходить свій вираз у характерних рисах зайнятості в тій чи іншій економічній системі, разом з тим вона визначає і задає ступінь економічної свободи.

До основних рис зайнятості у ринковій економіці слід віднести:

- залежність зайнятості від кон'юнктури ринку, яка здійснюється за допомогою розподілення трудових ресурсів;
- ефективність і раціональність зайнятості;
- свободу вибору заняття за видами та формами господарювання;
- гнучкість зайнятості і мобільність робочої сили;
- залежність числа робочих місць від особливостей кривих попиту і пропозиції, яка передбачає можливість незайнятості і безробіття.

Пропорції у розподіленні трудових ресурсів за умов ринку формуються у безпосередній залежності від співвідносин попиту і пропозиції, які, у свою чергу, результують сумарну дію соціально-економічних факторів. У той же час залежність зайнятості від кон'юнктури ринку доповнюється її зворотною активною функцією - можливістю через суб'єктів, що персоніфікують зайнятість, впливати на складові ринкової рівноваги.

Основна проблема руху зайнятості у ринковій економіці як вирішення її внутрішньої суперечності - підвищення ефективності розподілення ресурсів праці через ринкові регулятори та допоміжну роль державної політики. Особливість розв'язання протиріччя між досягненням ефективною і повною зайнятості у змішаній економіці полягає у тому, що пріоритетною ціллю політики держави є сприяння повній зайнятості, а пріоритетною ціллю по-

літики фірм - сприяння ефективній зайнятості.

Чим більше збігаються цільові настанови і умови їх реалізації для суспільства і кожного з його членів, тим більшим буде віддача від існуючих трудових ресурсів. Тому ефективною за умов ринку може бути тільки зайнятість, що обирається вільно, яка передбачає свободу вибору зайнятості і надання можливостей для кожного отримати роботу, до якої він згоден. Така можливість забезпечується гнучкістю і мінливістю всіх елементів економічної системи, у тому числі і зайнятості.

Загальне перебування робочої сили у функціональному резерві ринкової економіки має форму безробіття. На нашу думку, економічною основою безробіття є той факт, що на мікрорівні рішення про звільнення зайвої робочої сили за умов, коли необхідно згорнути виробництво, є для підприємця найоптимальнішим.

На макrorівні безробіття - неоптимальний спосіб резервування, так як у період безробіття губиться рівень кваліфікації, який необхідний для подальшого використання робочої сили. Безробіття виявляє негативні ефекти саме на макrorівні (про які говорить закон Оукена), що робить його насамперед макроекономічною проблемою, тобто її рішення можливе перш за все при впливі на макроекономічні важелі.

Виникнення безробіття може бути пов'язане з різними факторами. Серед них є як фактори, що залежать безпосередньо від розвитку соціально-економічної ситуації у країні, так і довготривалі фактори, які відображають загальні тенденції і закономірності розвитку ринкової системи. У зв'язку з цим виділяють різні типи безробіття. Сучасна економічна наука все більше оцінює відносини зайнятості та безробіття не як одомірне і кон'юнктурне явище, а як складну систему відносин, що знаходяться під впливом комплексу факторів, серед яких велику роль відіграють фактори соціального та інституціонального порядку. Це слід урахувати при аналізі зайнятості у перехідній економіці.

2.3. Визначення впливу на зайнятість у перехідній економіці інституціональних факторів розвитку

Основними напрямками розвитку за умов переходу до ринкових відносин є масштабний перерозподіл трудових ресурсів, резервування робочої сили, формування нового типу робітника. Такі переутворення через їх глибину неможливі без певних соці-

альних і економічних жертв, тому однією з наукових проблем стає пошук, аргументація та використання варіантів, які мінімізують втрати як для суспільства, так і для окремої людини. Аналіз зайнятості повинен виходити на реальні суперечності перехідного періоду, обґрунтовуючи рекомендації щодо виходу з критичної ситуації.

Дослідження проблем зайнятості необхідно проводити з урахуванням загальних закономірностей функціонування економіки у перехідному стані.

Головну тенденцію змін у сфері зайнятості визначають ринкові процеси, але у зв'язку з особливостями перехідної економіки, які розповсюджуються і на сферу зайнятості, значний вплив на зайнятість роблять форми і відносини, які є наслідком економіки командно-адміністративного типу. Цю особливість необхідно враховувати при формуванні концепції зайнятості у перехідній економічній системі. Через вказані обставини вихідною передумовою аналізу моделі зайнятості у перехідній економіці слід визнати розгляд характерних рис зайнятості попередньої економічної системи, особливо треба звернути увагу на ті форми і відносини, які можуть бути відтворені за умов перехідної економіки (диспропорції у розподіленні трудових ресурсів, недоліки централізованого керування сферою зайнятості, слабку територіальну і соціальну мобільність населення і трудових ресурсів, соціально-психологічну неготовність суспільства сприймати безробіття, відносно низький рівень освіти і кваліфікації кадрів).

Проведення роздержавлення і приватизації буде супроводжуватись переходом до ринкової моделі зайнятості тільки у випадку створення принципово нового інституціонального середовища, яке забезпечує реалізацію економічних прав власників, і на цій основі - економічну свободу учасників ринкового процесу.

Для сучасного етапу економічних реформ характерні кризові явища, які відмічаються у всіх країнах, що забезпечують перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки:

- поява відкритого безробіття;
- наростання прихованого безробіття;
- ріст зайнятості у неформальному секторі економіки;
- неспроможність на сучасному етапі реформ недержавного сектору, що виникає, суттєво вплинути на ситуацію у сфері за

нятості.

Вони пов'язані як з особливостями загальногосподарської ситуації (спад виробництва, розпад господарчих зв'язків, криза керування), так і з особливостями перехідного періоду (системна криза), проведення політики роздержавлення і приватизації.

На основі проведеного аналізу реформування у країнах з перехідною економікою дисертант зробив висновок, що формування ринкової моделі зайнятості залежить від інституціональних переутворень.

2.4. Вплив роздержавлення і приватизації на зайнятість за умов переходу до ринкових відносин

Процеси роздержавлення і приватизації займають головне місце у концепції економічних реформ, розглядаються як головний засіб для досягнення кінцевої цілі - створення ринкової системи господарювання.

Для успішного здійснення приватизація повинна поєднуватись зі способами роздержавлення - усякого зменшення частки та ваги державного сектору. Принципово невірним є зведення процесів роздержавлення тільки до індивідуальної приватизації власності. Приватизація - тільки етап роздержавлення, який передбачає передавання символу власності на частку засобів виробництва.

Розкриваючи вплив процесів роздержавлення і приватизації на зайнятість слід приймати до уваги, що особливості такого впливу часто залежать від механізмів та умов їх проведення. На наш погляд, до найважливіших особливостей в Україні слід віднести менш сприятливі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою, юридичні, інституціональні і політичні умови для приватизації, що приводить до слабкості її стимулюючого впливу на функціонування підприємств, зміну трудових та підприємницьких мотивацій, недостатнє притягнення інвестиційних ресурсів, невизначеність дії приватизаційного процесу на структурні зрушення у виробництві.

Економічні реформи поки не забезпечили на сучасному етапі свободи підприємств-товаровиробників, самостійності у їх діях, яка розповсюджується на використання майна, формування виробничої програми, розпорядження прибутками, які залишилися після сплати податків і т.д. У той же час свобода і самостійність повинні доповнюватись економічною відповідальністю за резуль-

тати господарювання. Висока міра економічної відповідальності виникає виключно при перетворенні підприємств у реального власника майна, що передбачає перетворення відносин власності на основі визначення економічних прав власника із законодавчим гарантуванням їх реалізації.

Безпосередніми результатами роздержавлення, що отримали правове закріплення і зробили суттєвий вплив на зайнятість, стали зняття обмежень на господарчу діяльність населення, прийняття законодавчих актів, які полегшили пересування країною грошових капіталів, робочої сили, виробничих фондів, збільшили гнучкість ринку праці. Ці міри, безумовно, розширили кордони економічної діяльності населення і дали більш повне задоволення запитів населення до зайнятості.

Найчастіше головним підсумком роздержавлення і приватизації у сфері зайнятості називають появу відкритого та реєстрованого безробіття. На наш погляд, суперечливий вплив приватизації на зайнятість слід розглядати у двох аспектах:

- як фактор структурних перетворень та підвищення ефективності економіки, приватизація посилює процеси вивільнення робочої сили, росту відкритого безробіття, але у той же час оздоровлення структури зайнятості. Тенденція скорочення зайнятості в Україні складається у результаті зменшення чисельності працівників у галузях матеріального виробництва та науки з одночасним підвищенням зайнятості у галузях невиробничої сфери, найбільші темпи збільшення - у кредитуванні, страхуванні, апараті керування (Україна в цифрах у 1995 році. - Київ, Техніка, 1996. - С.26.). Одночасно вивільнення працівників не обов'язково передбачає їх перетворення до безробітних за умов проведення активної політики зайнятості, яка включає до себе такі міри, як створення систем перекваліфікації, розвитку інформаційного забезпечення ринку праці, підтримка самозайнятості.

- як фактор інституціональних змін, приватизація пов'язана з диверсифікацією зайнятості, становленням її нової якості. Приватизація внесла значні корективи до розподілу працівників між державним і недержавним секторами економіки, призвела до появи нових видів зайнятості, що були раніш невластиві нашій економічній системі - у неформальному секторі економіки, секторі малого та приватного підприємництва. Про масштаби цих процесів свідчить той факт, що чисельність працівників у не-

державному секторі у 1995 році склала 29,8% всього зайнятого населення (див. Економіка Содружества Независимых Государств в 1995 г. // Общество и экономика. - 1996. - №5 - С.185). Незважаючи на складність та суперечливість становлення диверсифікованої структури зайнятості, головним результатом цього процесу стала поява у більшості населення значно більших можливостей вибору форм зайнятості відповідно до конкретних умов, здатностей та інтересів. Одним з важливих наслідків приватизації у сфері зайнятості повинно стати інституціональне оформлення ринку праці, значне посилення ролі соціальних інститутів, що впливають на сферу зайнятості. Результатом такого інституціонального оформлення ринку праці повинно стати формування стабільного правового та організаційного режиму, який буде стимулювати інвестиції, що виступають головним фактором розширення зайнятості.

Таким чином, приватизація буде сприяти формуванню ринкової моделі зайнятості за умов, що вона буде сполучена з принциповими змінами інституціональної структури економіки в цілому і зокрема ринку праці. Результатом таких інституціональних змін повинна стати підтримка підприємництва і соціальної творчості, гарантії можливості праці за здібностями, наявність соціального захисту - факторів, які поруч з правом приватної власності сприяють більш повній реалізації економічної свободи індивіда.

2.5. Вплив роздержавлення і приватизації на поведінку суб'єктів ринку праці

Мікроекономічні основи формування попиту і пропозиції на ринку праці знаходяться у суттєвій залежності від поведінки економічних суб'єктів. Цей фактор, що має як мікроекономічну, так і інституціональну основу, справляє, на нашу думку, значний вплив на розвиток всієї господарчої системи та зокрема сфери зайнятості.

Внаслідок інституціональної незрілості приватизації поки що відбувається не стільки зміна економічної моделі поведінки ринкових суб'єктів, скільки адаптація до сучасної ситуації із використанням попередніх соціальних механізмів, які властиві командно-адміністративній системі, що відображається у прагненні всіх учасників ринку праці зберегти стабільність у сфері зайнятості. За умов слабкості державної власті (політичний

фактор) та відсутності конкурентного ринку товарів та послуг (економічний фактор), підприємства не прагнуть до скорочення персоналу, тобто вони здійснюють "саморегулювання" сфери зайнятості за допомогою таких методів, як застосування режиму неповної зайнятості у формі скороченого робочого тижня, вимушених адміністративних відпусток, посилення внутрішньовиробничої мобільності. Звільнення поки що не набули широкого розповсюдження у перехідній період, переважає скорочення робітників "за власним бажанням" через низьку заробітну платню, непридатний режим праці і т. д. Кадрова політика на приватизованих підприємствах є більш сприятливою до змін у зовнішньому середовищі. Масштаби скорочень на приватизованих підприємствах, як правило, більш значні, ніж на державних, при рівних економічних показниках. На думку дисертанта, гальмами, що стримують проведення більш радикальної політики зайнятості на приватизованих підприємствах, є відсутність розвинутого зовнішнього ринку праці.

Поки приватизація економіки носить переважно формально-бюрократичний характер, реальний ступінь її впливу на поведінку та інтереси робітника невеликий. Можливі стратегії поведінки робітників та населення за умов економічної реформи:

- відстоювання своїх соціальних досягнень за допомогою активних форм протесту. Ця стратегія не отримала широкого розповсюдження, хоча і практикується у окремих промислових регіонах (Донбас):

- пошук способів адаптації до нових умов. Реально пристосуватись до них змогла тільки незначна частина населення (власне діло, змога мати декілька джерел прибутку, перехід до підприємства з кращими умовами праці). Як форму пристосування населення до нових економічних умов дисертант розглядає і зайнятість населення у неформальному секторі економіки;

- поведінка пасивного пристосування. Більшість населення віддає перевагу праці у державному секторі і зберіганню попереднього соціального статусу, навіть за тяжких економічних умов.

Один з головних наслідків такої стратегії поведінки суб'єктів ринку праці - підприємств, трудових колективів, населення - виникнення відкритого безробіття і посилення прихованого у вигляді примусових адміністративних відпусток, скоро-

чення робочого тижня, невиплати заробітної платні.

Більшість протиріч і парадоксів перехідної економіки можна пояснити на основі включення до аналізу фактору поведінки господарчих суб'єктів. Необхідно доповнити традиційні мікрота макроекономічні підходи соціально-економічним аналізом, який робить акцент на людину, розкріпачення її творчого потенціалу, реалізацію нею економічної свободи. Цю обставину необхідно враховувати при формуванні концепції роздержавлення, приватизації.

2.6. Обґрунтування формування політики зайнятості за умов роздержавлення і приватизації

Роздержавлення у сфері зайнятості повинно розумітися перед усім як відмова держави від надмірного регламентування трудових відносин, але не як повний відхід держави як суб'єкта регулювання з ринку праці.

На сьогодні склалися тенденції у сфері зайнятості, які не стали результатом цілеспрямованого державного регулювання. Скоріше вони відображають процес стихійного пристосування населення до нових умов, бо державна політика зайнятості, що проводиться, є пасивною, зводиться в основному до мір тимчасового стримування безробіття. На нашу думку, зведення безробіття до економічно обґрунтованого і соціально припустимого рівня можливо при досягненні певної структури розподілення працездатного населення за видами зайнятості, розвитком соціально обґрунтованих видів неекономічної зайнятості із наданням гідних джерел існування.

У період роздержавлення, приватизації необхідною вимогою до формування державної політики зайнятості є її погодження з внутрішньофірмовою політикою підприємств як основою будування партнерських взаємовідносин між державою та підприємствами.

Важливе значення для регулювання зайнятості має співвідношення між загальнодержавними та регіональними аспектами. Для підвищення ролі регіональних джерел у визначенні основних пропорцій зайнятості необхідно розмежування загальнодержавного та місцевого рівнів у регулюванні зайнятості: на рівні країни - довгострокове прогнозування соціально-трудової сфери, визначення та оцінка економічних пріоритетів; на регіональному рівні - територіальне прогнозування робочих місць, аналіз демографічних, економічних та соціальних процесів, які впливають на

зайнятість, розробка рекомендацій щодо регулювання і розподілу трудових ресурсів. Повинна підвищуватись роль місцевих служб зайнятості у пошуку внутрішніх джерел інвестицій; фінансуванні витрат на створення робочих місць; розробці мір щодо запобігання масових звільнень у ході структурних перетворень, стимулювання самозайнятості та малого підприємництва, розширення громадських робіт, де перспективним здається їх використання у сфері житлового фонду та інфраструктури, місцевого керування, екології.

Основні положення дисертації опубліковано в таких роботах:

1. Давыдова И. О. Проблемы занятости и безработицы на начальном этапе становления рынка / Сб. науч. работ аспирантов Харьк. ун-та. - Харьков: Основа, 1993. - С. 27-30.

2. Давыдова И. О. Особенности рынка труда экономической системы переходного типа / Тез. докл. на науч.-практ. конф. в ХГАТОП. - Харьков, 1994. - С. 146-147.

3. Ким М. Н., Давыдова И. О. Занятость и безработица: особенности и способы регулирования в Украине // Бизнес-информ. - 1995. N19-20. - С. 36-39.

4. Давыдова И. О. Региональные проблемы занятости населения / Тез. докл. междунар. науч.-практ. семинара "Региональное развитие Украины: проблемы и перспективы". - Харьков, 1995. - С. 34-35.

5. Давыдова И. О. Теоретические аспекты анализа занятости в условиях разгосударствления и приватизации / Тез. докл. науч. конф. "Развитие экономической теории в условиях трансформационного кризиса". - Харьков, 1996. - С. 59-60.

ANNOTATION

Davydova Irina Olegovna. The influence of de-etatization on employment under conditions of market economy's formation

The dissertation (the typewritten manuscript) to get scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.01.01 - political economy, Kharkov State University, Kharkov, 1996.

This thesis holds theoretical research issues on ways and approaches to privatization in the connection with the employment. We consider de-etatization process influence on

employment and unemployment during transition to market economy. The tendencies and characteristics of employment's sphere in the new economic conditions are showed here. The author has found new insights to the problem of employment and has proposed to improve employment through the achievement of human economic freedom.

Basic words: de-etatization, economic rights of ownership, employment, economic freedom, institutional changes, diversification of employment.

АННОТАЦИЯ

Давыдова Ирина Олеговна. Влияние разгосударствления на занятость в условиях формирования рыночной экономики.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01. - политическая экономика. Харьковский государственный университет, Харьков, 1996.

Данная работа содержит теоретическое исследование сущности и путей проведения приватизации и разгосударствления экономики в связи со сферой занятости. Рассмотрено влияние приватизации на занятость и безработицу в условиях перехода к рыночной экономике. Показаны тенденции и черты занятости в новых экономических условиях. Автор пришел к выводу, что возможности совершенствования занятости определяются полнотой проявления экономической свободы человека.

Ключові слова: роздержавлення, економічні права власності, зайнятість, економічна свобода, інституціональні перетворення, дивесифікація зайнятості.

Відповідальний за випуск: Кім М.М.
Підп. до друку 17.12.96 Формат 60x84 1/16. Ум.-друк арк.1,0 Тираж 100. Зам. №175

Дільниця оперативного друку Харківського ДАУ

123456

AB 36.559